

Algoritmy pro práci s vektory a s maticemi

Jitka Kreslíková, Aleš Smrčka

2021

Fakulta informačních technologií Vysoké učení technické v Brně

IZP – Základy programování

Algoritmy pro práci s vektory a s maticemi

- □ Algoritmy pro práci s vektory
- Algoritmy pro práci s maticemi

Algoritmy pro práci s vektory

Uspořádanou n-tici reálných čísel $a = (a_1, a_2, a_3,, a_n)$ nazýváme n-rozměrným reálným (aritmetickým) vektorem.

Pořadí	1.	2.	3.	4.	 n.
Hodnota	a ₁	a ₂	a ₃	a ₄	 a _n
Index	0	1	2	3	 n-1

Hodnota a_i, i= 1,2,3,...,n se nazývá i-tá složka vektoru **a**.

Algoritmy pro práci s vektory

Sémantický význam v programování:

- Datový typ pole
 - N položek stejného typu opakovaně uložených za sebou v paměti.
 - Na jednotlivé prvky se lze odkazovat pořadovým indexem.
 - V jazyce C vždy indexy začínají od nuly.
 - U pole délky N tedy bude rozsah použitelných indexů <0,N-1>.

Algoritmy pro práci s vektory

Vztah polí a vektorů

- Datový typ pole má v programovacích jazycích obecnější použití nežli jen ve významu vektoru.
- Skutečný význam použitého pole závisí na povaze úlohy a interpretaci.
- Pole znaků takto například můžeme považovat za textový řetězec.
- Pole čísel můžeme interpretovat jako:
 - o obecnou posloupnost,
 - vektor popisující vztahy v N-rozměrném prostoru.

- □ Operace nad polem:
 - přiřazení hodnoty určitému prvku, který je zadán indexem,
 - přiřazení stejné hodnoty všem prvkům,
 - vyhledání prvku s určitou hodnotou,
 - seřazení prvků podle relace uspořádání (sestupně, vzestupně),
 - operace pro jednotlivé prvky pole odpovídající typu prvku,
 - vložení prvku(ů) mezi jiné prvky, vyjmutí prvku + odpovídající posun prvků.

- □ Operace nad vektory:
 - násobení vektoru konstantou,
 - skalární součin vektorů,
 - vektorový součin vektorů,
 - součet vektorů,
 - rozdíl vektorů atd.
- □ Implementační poznámka:
 - pole se v jazyku C předávají automaticky odkazem,
 - identifikátor pole má stejný význam, jako konstantní ukazatel na první prvek pole,
 - při volání se před parametr typu pole nepíše referenční operátor (&).

Násobení vektoru konstantou.

Pro násobení vektoru konstantou platí vztah: Ka = b Hodnoty jednotlivých prvků nového vektoru pak vypočítáme podle vztahu:

```
b_i = K.a_i, i = 1, 2, ..., n
```

Příklad: varianta s vektorem obecné délky. Výsledkem je modifikovaný vektor.

```
void multConst(int v[], int n, int k)
{
  for(int i = 0; i < n; i++)
  {
    v[i] *= k;
  }
}</pre>
```


Příklad: varianta s vektorem obecné délky, který je uložen ve struktuře a alokován dynamicky. Výsledkem bude nově alokovaný vektor.

```
typedef struct tyector
  int n;
  int *v;
} TVector;
TVector multConst (const TVector *v, int c)
  TVector w = allocVect(v->n); // alokuje potřebnou paměť
  for (int i = 0; i < w.n; i++)
   w.v[i] = v->v[i] * c;
  return w;
```


Poznámka: v dalších příkladech budeme pro jednoduchost používat staticky alokované pole o velikosti N, pokud nebude výslovně uvedeno něco jiného.

#define N 100
int pole[N];

□ Součet dvou vektorů.

Pro součet dvou vektorů o stejném rozměru platí:

$$\vec{a} + \vec{b} = \vec{c}$$

Hodnoty prvků tohoto nového vektoru se pak počítají podle vztahu:

$$c_i = a_i + b_i$$
 $i = 1, 2, ...n,$

Příklad: součet dvou vektorů uložených v poli **a** a **b**, výsledek bude uložen do pole **c**.

```
void addVect(int a[], int b[], int c[])
{
  for(int i = 0; i < N; i++)
  {
    c[i] = a[i] + b[i];
  }
}</pre>
```


Skalární součin dvou vektorů.

Pro skalární součin dvou vektorů o stejném rozměru platí:

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = c$$

Hodnota skalárního součinu se počítá podle vztahu:

$$c = \sum_{i=1}^{n} a_i b_i$$

Příklad: funkce vrací skalární součin dvou vektorů o stejném rozměru.

```
double multScalar(int a[], int b[])
{
  double scalar = 0;
  for(int i = 0; i < N; i++)
  {
    scalar += a[i]*b[i];
  }
  return scalar;
}</pre>
```


Vektorový součin.

Vektorovým součinem ($\mathbf{a} \times \mathbf{b}$) vektorů \mathbf{a} (a1,a2,a3), **b**(b1,b2,b3), nazýváme vektor:

$$\vec{w} = \vec{a} \times \vec{b}$$

$$\overrightarrow{w} = \begin{pmatrix} a_2, & a_3 \\ b_2, & b_3 \end{pmatrix}, \begin{vmatrix} a_3, & a_1 \\ b_3, & b_1 \end{vmatrix}, \begin{vmatrix} a_1, & a_2 \\ b_1, & b_2 \end{vmatrix}$$
součin prvků

Lit.: Bartsch: Matematické vzorce, 2006, stu Vektorový součin, str. 269

Lit.: Bartsch: Matematické vzorce, 2006, studentské vydání

Příklad: funkce pro výpočet vektorového součinu dvou vektorů. Výsledek bude uložen do pole w.

```
#define N 3
...
void multVect(int a[], int b[], int w[])
{
    w[0] = a[1]*b[2] - a[2]*b[1];
    w[1] = a[2]*b[0] - a[0]*b[2];
    w[2] = a[0]*b[1] - a[1]*b[0];
}
```


- ☐ Hledání prvočísel <2,N>
 - Postupně se berou všechna čísla X počínaje 2 a konče N a tato se dělí všemi čísly od 2 do odmocniny z X a zjišťují se zbytky po dělení.
 - Je- li některý zbytek roven nule, pak číslo není prvočíslo v opačném případě je prvočíslo.
 - Mohou se použít různé optimalizace (např. nedělíme číslem 2, případně dělíme jen prvočísly do odmocniny z X).
 - Efektivnější způsob → Eratostenovo síto

□ Eratostenovo síto

Pomocí pole:

- vytvoříme (bitové) pole tak, že pro každé přirozené číslo od 2 do N vyhradíme jeden prvek pole (bit), N je horní hranice výpisu prvočísel (N-1).
- 2. index pole bude uvádět číslo, hodnota prvku pole rovna 1 bude znamenat, že číslo je prvočíslo, 0, že není prvočíslo.
- 3. na začátku pole inicializujeme tak, jako by všechna čísla byla prvočísly (nastavíme na 1).

Pole po inicializaci 1 - značí je prvočíslo, 0 - značí není prvočíslo

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

- 4. procházíme prvky pole a vyhledáváme první nenulový bit (v prvním průchodu to bude u indexu 2, dále 3, 5, 7 atd.).
- 5. nalezené číslo (P) je prvočíslo, proto na jeho místě necháme v poli jedničku.

6. nyní bereme všechny prvočíselné násobky P počínaje P (P×P, P×(první prvočíslo za P z předchozího kroku), P×(druhé prvočíslo za P z předchozího kroku), atd.) a na místa těchto čísel ukládáme nuly (zcela jistě to nejsou prvočísla).

Najdeme číslo 2, označíme násobky dvou $(2\times2, 3\times2, 4\times2, \ldots)$

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
		1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1

0 – není prvočíslo

1 - je prvočíslo

- 7. Postupujeme tak dlouho, dokud hodnota násobku nepřesáhne zadané N.
- 8. vrátíme se k bodu 4) a cyklus opakujeme od současného P dotud, dokud není P větší než odmocnina z N.

Najdeme číslo 3, označíme násobky tří $(3\times3, 5\times3, 7\times3, \ldots)$

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
		1	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1

0, 0 – není prvočíslo 1 – je prvočíslo

Příklad: hledání prvočísel.

```
#include <stdio.h>
#include <stdbool.h>
#define N 20
int main (void)
  bool a[N];
  for (int i=2; i < N; i++)
    a[i] = true;
  for (int i=2; i<N; i++)
  { // hledani prvocisel
    if (a[i])
      for (int j=i*i; j<N; j+=i)
        a[j] = false;
```


Příklad: hledání prvočísel - pokračování.

```
for(int i=2; i<N; i++)
    { // vypis prvocisel
        if (a[i])
        printf("%d ", i);
    }
    printf("\nkonec\n");
    return 0;
}</pre>
```

Složitost algoritmu: $N+N/2+N/3+N/5 + .. \sim N ln N (linearitmická)$.

Úkol: uvedený program neodpovídá zcela přesně výše uvedenému algoritmu. Analyzujte program a upravte ho tak, aby odpovídal uvedenému algoritmu.

- ☐ Algoritmus výpočtu prvočísel (Eratostenovo síto) Pomocí množiny:
 - zvolíme množinu zvanou síto a naplníme ji celými čísly z intervalu <2, n>. Prvky množiny reprezentují lichá čísla (prvek 2 reprezentuje číslo 3, prvek 3 číslo 5, obecně prvek i číslo 2i-1).
 - 2. vybereme nejmenší číslo ze síta je to prvočíslo.
 - 3. Vybrané číslo zahrneme do množiny prvočísel.
 - 4. ze síta odstraníme toto číslo a také všechny jeho násobky.
 - 5. pokud síto není prázdné, opakujeme body 2 až 5.

□ Reverze řetězce

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
'D'	'o'	'b	'r'	'y'	1 1	'd'	-e	'n'	'\0'

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
'n'	'e'	'd	1 1	'y'	'r '	'b'	'o'	'D'	'\0'

Snímků 47

Příklad: reverze řetězce, rekurzívně - neefektivní.

```
int revert(char *s, int n)
  char c = s[n];
  if (c == ' \setminus 0')
    return n;
  int length = revert(s, n+1);
  s[length-(n+1)] = c;
  return length;
void revert(char *s)
  revert(s, 0);
```

Příklad: reverze řetězce - záměnou prvního a posledního znaku v řetězci.

```
#include <string.h>
inline void swap(char *a, char *b)
{// nonekvivalence a přiřazení - xor
  *a_{=} *b;
void revert(char *s)
  int length = strlen(s);
  for (int i = 0; i < length/2; i++)
    swap(\&s[i], \&s[length-i-1]);
```

	а	0	0	1	0	0	0	1	0
Ī	b	0	1	0	1	0	1	1	0
	а	0	1	1	1	0	1	0	0
	b	0	0	1	0	0	0	1	0
	а	0	1	0	1	0	1	1	0

Poznámka:

inline - funkční specifikátor paměťové třídy, Specifikátor inline není příkaz, ale požadavek pro překladač, aby přeložená funkce byla co nejrychlejší.

Soubor čísel uspořádaných do m řádků a n sloupců nazýváme maticí typu (m, n).

$$\mathbf{A} = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix} = (a_{ij})_{\substack{i=1,2,\dots,m \\ j=1,2,\dots,n}}$$

- Čísla a_{ij} se nazývají prvky matice.
- Matice ukládáme do dvourozměrného pole.

■ Matice je:

- čtvercová řádu n
- obdélníková
- řádková
- sloupcová
- nulová (značíme **0**) rovny nule,
- jednotková (značíme **I**) čtvercová matice,

- typ (*n*, *n*)
- typ (m, n), $m \neq n$
- typ (1, n)
- typ (m, 1)
- všechny prvky jsou

prvky hlavní diagonály jsou rovny jedné, všechny ostatní jsou rovny nule

- transponovaná k matici \mathbf{A}_{i} , když zaměníme řádky matice \mathbf{A} za sloupce (značíme \mathbf{A}^{T}),
- symetrická čtvercová matice \mathbf{A} , prokterou platí $\mathbf{A} = \mathbf{A}^T$,
- trojúhelníkový tvar matice všechny prvky hlavní diagonály jsou nenulové a všechny prvky nad[dolní, levá]/pod[horní, pravá] hlavní diagonálou jsou rovny nule.

	V		
1	0	0	0
2	7	0	0
5	9	3	0
6	8	2	4

1	3	6	8
0	7	6	5
0	0	3	2
0	0	0	4

Přístup k prvkům na hlavní diagonále matice $\mathbf{A}(n,n)$. Indexy prvků na hlavní diagonále čtvercové matice:

A[5][5]

0,0	0,1	0,2	0,3	0,4
1,0	1,1	1,2	1,3	1,4
2,0	2,1	2,2	2,3	2,4
3,0				
4,0	4,1	4,2	4,3	4,4

A [i][i]

Poznámka: nadále budeme pracovat se statickými dvojrozměrnými poli.

```
#define R 10
#define S 20
int matice1[R][S]; // obdelnikova matice
int matice2[R][R]; // ctvercova matice
```

Příklad: tisk prvků na hlavní diagonále.

```
void printDiagonal(int a[R][R])
{
  for(int i = 0; i < R; i++)
    printf("%d ", a[i][i]);
  printf("\n");
}</pre>
```

Přístup k prvkům na vedlejší diagonále matice $\mathbf{A}(n,n)$. Indexy prvků na vedlejší diagonále čtvercové matice:

A[5][5]

0,0	0,1	0,2	0,3	0,4
1,0	1,1	1,2	1,3	1,4
2,0	2,1	2,2	2,3	2,4
3,0	3,1	3,2	3,3	3,4
4,0	4,1	4,2	4,3	4,4

A [i] [n-(i+1)]

Příklad: tisk prvků na vedlejší diagonále.

```
void printSDiagonal(int a[R][R])
{
  for(int i = 0; i < R; i++)
    printf("%d ", a[i][R-(i+1)]);

  printf("\n");
}</pre>
```

Přístup k prvkům trojúhelníkové matice A(n,n). Indexy prvků **horní** trojúhelníkové matice:

A[5][5]

0,0	0,1	0,2	0,3	0,4
1,0			_	
2,0	2,1	2,2	2,3	2,4
3,0				
4,0	4,1	4,2	4,3	4,4

Příklad: tisk prvků horní trojúhelníkové matice.

Úkol: Definujte funkci pro tisk prvků dolní trojúhelníkové matice.

Rovnost matic.

```
matice A, B stejného typu (m, n) \mathbf{A} = \mathbf{B} \Leftrightarrow \bigvee_{\substack{i=1,2,\dots,m\\j=1,2,\dots,n}} (a_{ij} = b_{ij})
```

```
bool areEqual(int a[R][S], int b[R][S])
{
  for(int r = 0; r < R; r++)
   for(int s = 0; s < S; s++)</pre>
```

if (a[r][s] != b[r][s])

return false;

return true;

□ Součet matic.

```
matice \pmb{A}, \pmb{B} stejného typu (m,n) \pmb{A}+\pmb{B}=\left(a_{ij}+b_{ij}\right) platí: \pmb{A}+\pmb{B}=\pmb{B}+\pmb{A} \pmb{A}+\left(\pmb{B}+\pmb{C}\right)=\left(\pmb{A}+\pmb{B}\right)+\pmb{C}=\pmb{A}+\pmb{B}+\pmb{C}
```

Příklad: sečte dvě matice a výsledek uloží do pole a.

```
void addMatrix(int a[R][S], int b[R][S])
{
  for(int r = 0; r < R; r++)
    for(int s = 0; s < S; s++)
      a[r][s] += b[r][s];
}</pre>
```

Násobení matice skalárem.

$$kA = k(a_{ij}) = (ka_{ij})$$
 platí:
$$(k_1 + k_2)A = k_1A + k_2A$$

$$k(A + B) = kA + kB$$

Příklad: vynásobení matice skalárem.

```
void multConst(int a[R][S], int k)
{
  for(int r = 0; r < R; r++)
    for(int s = 0; s < S; s++)
      a[r][s] *= k;
}</pre>
```

□ Násobení matic.

matice **A** typu (m, p), matice **B** typu (p, n)

$$\mathbf{AB} = \mathbf{C} \qquad \left(c_{ij}\right) = \left(\sum_{k=1}^{p} a_{ik} b_{kj}\right)$$

platí: $AB \neq BA$ - obecně neplatí komutativní zákon, jestliže AB = BA pak matice A a B jsou zaměnitelné,

$$A(BC) = (AB)C = ABC$$
 - asociativní zákon

$$A(B+C)=AB+AC$$
 - levý distributivní zákon

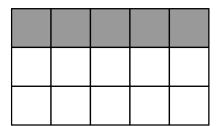
$$(A+B)(C+D)=A(C+D)+B(C+D)$$

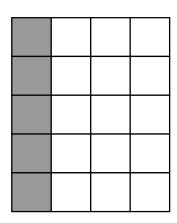
A (m,p), **B** (p,n), **C** (m,n)

A[3][5]

B[5][4]

C[3][4]

Příklad: součin matic.

```
void multMatrix(int a[M][P], int b[P][N], int c[M][N])
  for (int i = 0; i < M; i++)
    for (int j = 0; j < N; j++)
      c[i][j] = 0;
      for (int k = 0; k < P; k++)
        c[i][j] += a[i][k]*b[k][j];
```

Osmisměrka

K	A	L	T	J	S	H	0	D	A
\mathbf{L}	$oxed{\mathbf{L}}$	P	U	K	$ig _{\mathbf{L}}$	T	0	A	$oxed{\mathbf{T}}$
A	K	T	A	A	K	A	A	R	R
S	A	A	N	$ig _{\mathbf{L}}$	A	K	P	E	A
A	R	P	0	\mathbf{V}	P	T	0	K	K
R	H	0	M	0	$ig _{\mathbf{L}}$	I	C	E	A
K	O	L	S	P	E	K	E	S	R
0	R	A	0	C	A	A	$oxed{\mathbf{L}}$	T	P
S	P	0	K	\mathbf{V}	S	\mathbf{T}	I	A	A
M	A	T	K	A	F	T	K	A	T
A	I	A	K	O	S	T	K	A	Y

Hledaná slova:

ALKA HORA JUTA KAPLE KARPATY KARTA KASA KAVKA KLAS KOSMONAUT KOST KROK LAPKA MATKA OKRASA OPAT OSMA PAKT PATKA PIETA POCEL POVLAK PROHRA SEKERA SHODA SOPKA TAKT TAKTIKA TLAK VOLHA

A[7][6]

0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
1,0	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5
2,0	2,1	2,2	2,3	2,4	2,5
				3,4	
4,0	4,1	4,2	4,3	4,4	4,5
5,0	5,1	5,2	5,3	5,4	5,5
6,0	6,1	6,2	6,3	6,4	6,5

A [R][S]	přírůstek	přírůstek	
směr	r index	s index	podmínka
vlevo	0	-1	s-index=0
vpravo	0	+1	s-index=S-1
nahoru	-1	0	r-index=0
dolu	+1	0	r-index=R-1
vpravo-n	-1	+1	
vpravo-d	+1	+1	
vlevo-n	-1	-1	
vlevo-d	+1	-1	

Algoritmy pro práci s vektory a s maticemi

Kontrolní otázky

- Jaký je zásadní rozdíl mezi vektorem a polem?
- 2. Jaký je rozdíl mezi skalárním a vektorovým součinem dvou vektorů? Lze sčítat vektory různých délek?
- Jaká omezení klademe na vektory a matice při násobení konstantou?
- 4. K čemu slouží algoritmus nazývaný Eratostenovo síto? Vysvětlete stručně jeho princip.
- Jaká omezení klademe na matice při jejich sčítání a násobení?
- 6. Která z verzí algoritmu pro reverzi řetězce (nebo pole) je efektivnější? Proč?

Úkoly k procvičení

- 1. Vytvořte program, který vypočítá, zda se na šachovnici lze dostat koněm ze zadané pozice na jinou zadanou pozici.
- Vytvořte algoritmus pro transpozici matice obecných rozměrů.
- 3. Vytvořte funkci pro výměnu dvou zadaných řádků matice.
- 4. Vytvořte funkci pro výměnu dvou zadaných sloupců matice.
- 5. Vytvořte funkci pro přičtení zadaného řádku matice k jinému zadanému řádku stejné matice.
- 6. Vytvořte funkci pro přičtení zadaného sloupce matice k jinému zadanému sloupci stejné matice.
- 7. Vytvořte program pro řešení soustavy rovnic Gaussovou eliminační metodou.